

GYÓGYPAEDAGOGIAI SZEMLE

Siketnémák, vakok, hülyék, gyengeelméjűek, dadogók és hebegők oktatásával foglalkozók
SZAKKÖZLÖNYE.

Előfizetési ára :	Szerkesztik és kiadják :	Megjelenik minden
Egész évre . 8 korona	NÉMETH LÁSZLÓ	hónap elsején 1 ívnyi
Fél évre . 4 „	és	terjedelemben
Negyed évre . 2 „	VÁRADI ZSIGMOND.	

Szerkesztőség : Kecskemét, Templom-utca 95. sz.
Kiadóhivatal : Budapest, VIII. ker. József-körút 9. szám.

A lap tartalmáért felelős : NÉMETH LÁSZLÓ.

IV. évfolyam.

Budapest, 1902. Augusztus 1-én.

8. szám.

TARTALOM : Osztálylétszám ; tanítási eredmény : Wentzel Józseftől. — Néhány szó a rajzoktatásról : Mihalik Gyulától. — A gyengetehetségűek iskolájának szervezete : V. Zs.-tól. — A váci siketnéma-intézet jubileuma. — Szakirodalmi szemle : V. Zs.-tól. — Hazai hírek. — Külföldi hírek. — Szerkesztői üzenetek.

Osztálylétszám ; tanítási eredmény.

Régóta látjuk, hogy a siketnémák intézeteinek felsőbb osztályaiában a növendékek látszáma fokozatosan csökken, a tanulók nagy része be sem fejezve tanulmányait odahagyja az iskolát ; előfordul, hogy egy-egy VI., VII. vagy VIII. osztályban csak 4—5 gyermek vagy ennél is kevesebb marad. Ez a jelenség valamennyi intézetünkben mutatkozik, egyaránt foglalkoztatja azoknak vezető-segeit és legutóbb is egy kiváló fontosságú rendelkezésre indította felsőbb hatóságunkat.

Miként minden téren előfordul, hogy a felsőbb hatóságok egyik másik intézkedése fölött a prakszis emberei gondolkozóba esnek, úgy természetesen mi is — ámbár örömmel üdvözljük kegyes miniszterünknek a siketnéma-oktatás fejlesztését célzó intézkedéseit — kötelességünknek ismerjük azokat a rendelkezéseket, a melyeknek abszolút helyességéhez a gyakorlat szempontjából szó férhet, a magunk részéről is megvilágítani, esetleg újabb megoldási módokat is javaslatba hozni.

A fönt vázolt jelenség orvoslása céljából kiadott rendelkezés is ilyen természetű s hisszük, hogy a gyakorlatból kialakult és nyilvánított nézetek mérvadó helyen is kellő figyelemben fognak részesülni.

Való tény tehát, hogy a felsőbb osztályokban kevés a tanuló. Akkor pedig, a mikor még csak néhány intézetünk van ; a mikor intézeteink legtöbbszörében még csak 1—2 osztály nyílt meg ; a mikor ennek folytán az alkalmas korban levő siketnémáknak alig 10%-át vagyunk képesek fölvenni és 90%-uk ma is az eddigi szomorú sorsnak néz elébe : *nem lehet 4—5 tanuló számára egy külön tan-erő alkalmazása.*

Minthogy azonban a zászlónkra jelszó gyanánt is felírt „Emberszeretet“ nem engedi, hogy azt a néhány tanulót, a kik 6 vagy 8 osztályt akarnának elvégezni, a további oktatásból kizárjuk, azon kérdés előtt állunk: *hogyan történjék ezeknek oktatása külön tanerő alkalmazása nélkül?* E kérdés egyes intézetekben úgy igyekeztek megoldani, hogy 2—3 ilyen néptelen osztályt egy tanár vezetése alatt összevontak, ez aztán óratöbblettel, vagy a nélkül iparkodott a gondjaira bizottak képzési nivóját lehetőség szerint emelni. De helyesnek tarthatjuk-e az ilyen megoldást? Semmiképpen! Lássuk, hogy miért! Először is, ha a tanár felosztja 24 óráját az egyes csoportok közt, mennyi jut egyre-egyre? És heti 8—10 óra éppen csak arra elegendő, hogy a tanulók az előző évben tanultakat el ne felejtsek; a kiejtés javítására vagy új anyag tanulására csak elvétele jut idő. Hogy ilyen viszonyok között a kiejtés romlik, a haladás pedig illusorikus, az természetes és ne csodálkozzunk azon, ha az illető osztálytanár elveszti ambícióját, munkakedvét. Másrészt: a tanár, óránként felváltva más-más csoporttal foglalkozik közvetlenül, figyelme két-háromfelé kell, hogy irányuljon; itt tanítani, ott ügyelni, hogy a rendet ne zavarják, stb. oly munka, mely a szervezetet roppant kimeríti.

Ha tehát a felsőbb osztályok csekély számú növendékeit el nem küldhetjük, összevont osztályokban pedig nem tanácsos őket tanítani: *mit tegyünk, hogy minden egyes osztály eléggé népes és minden tanár kellően elfoglalva legyen?*

Hogy e kérdésre helyes feleletet adhassunk, kutassuk első sorban a felső osztályok elnéptelenedésének okait, azután vonjuk le belőle a következtetéseket!

I.

Az F. osztályban rendszerint különböző korú gyermekeket veszünk fel. Szabályszerűleg ugyan a maximalis életkor a 10. év, de mindig és mindenütt vannak „indokolt“ kivételek. S a 10 éven aluliaknak túlnyomó része szintén megközelíti már a 10. évet és éppen — hogy népies kifejezéssel éljek — kapuzárás előtt jut be; egyik-másik intézetben — plane — tervszerűleg kiválasztják a folyamosdók közül az idősebbeket, ezt azzal indokolván, hogy: a fiatalabbak még várhatnak. Következménye az ilyen eljárásnak természetesen, hogy a ki ilyen korban, vagy ennél is későbbben kerül hozzánk, azt szülője iskoláztatásának 3—4. évében, tehát akkor, a mikor alig végezte el az alapfokot és ismeretek befogadására megért volna, mint látjuk kivéti; mert hát a gyermek abba a korba jött, a mikor már életpályát kell, hogy válasszon, mesterséget tanuljon. Ennek illusztrálására csak a mi jelenlegi V. osztályunkat hozom fel, a melyből már tavaly kimaradt egy 18 éves leány, az idén egy 17 éves fiút ki kellett zárunk, most is van még két 17 éves tanulója, az év végén pedig 3 kivétellel bejelentették, hogy a VI. osztályba már nem mennek fel.

Ha ellenben csakis 7—8 éves korban vennők föl a gyerme-

keket, a szülők szívesen benn hagynák őket, míg a VIII. osztályt is elvégezték, addig mesterséget úgy sem tanulhatnának, mert fiatalok, másrészt: csak a képzésnek ezen fókán veszik észre, hogy mennyit ér 1—2 évi továbbtanulás.

Mindezeknél fogva álljon itt *I. tételként*:

Az I. osztályba kizárólag 7 és (legfeljebb) 8 éves gyermekek veendők fel.

II.

A siketnéma-intézet feladata, a siketnéma-oktatás célja: képezni a siketnémat arra, hogy embertársaival élőszóval és írásban akadálytalanul érintkezhessenek. Megfelel-e az iskola ma feladatának? Elértük-e már ezt a célt?

Távolról sem!

Ha belépünk egy-egy intézetbe, lesújtólag hat reánk a növendékek rossz kiejtése, hiányos beszédképessége és beszédkészsége. Kivétel nincs. A legjobb osztály is e tekintetben alig tűrhető. Itt-ott akad egy-egy jól beszélő gyermek, de az vagy nem siket, vagy nem néma; vagy hall, vagy pedig már tudott beszélni, a mikor hozzánk került.

Az elért eredménynyel tehát sem quantitative sem qualitative nem lehetünk megelégedve. S e csekély eredménynek számos oka közül nem utolsó az, hogy sokszor tapasztalatlan, kezdő emberekre bízták a további képzésnek alapját: a hangképzést. Ha rossz az alap, összedől a rája épített ház. Ha rosszak a beszéd hangjai és ezeknek kapcsolatai, érthetetlen lesz maga a beszéd, nincs elérve a cél, s sisyphusi munkánknak jutalma legfeljebb egy szánalmas mosoly.

A hiányos előszület következménye azután az, hogy már az I. osztályban marad vissza egy pár növendék és fölfelé is, hol egy, hol több szorúl arra, hogy osztályt ismétljen. Csoda-e hát, ha a felső osztályok üresek? Hogy tehát iskolai munkánk intenzívebb és eredményesebb lehessen, szükséges egy *II. tételnek* keresztülvitele, mely így szól:

Az I. osztály föltétlenül tapasztalt, ügyes tanárra bízandó.

III.

De bízzanak egy elismert mesterre 15 gyermeket, az sem fogja a kívánt eredményt felmutathatni. Nincs fizikai ideje, hogy mind-egyikkel annyit foglalkozzék, a mennyi a jó eredmény elérésére föltétlenül szükséges.

Tegyünk csak egy kis számítást!

Héti 20 kiejtési óra egyenként 50 perccel = 1000 perc. Ez osztva a növendékek létszámával 15-tel, jut egyre 66 perc, az ismét osztva a napok számával 6-tal, kapunk 11 percet, vagyis egy-egy gyermekre jut naponként 11 perc. Hogy napi 11 perc alatt mennyit lehet elérni egy-egy gyermeknél, hogy tanár és ellenőrző közeg azzal nincs és nem lehet megelégedve, azt napról-napra saj-

nosan tapasztalhatjuk. A helyzet tehát azáltal, hogy 10 helyett 15 gyermek lesz felvéve, legfeljebb abban fog változni, hogy a siketnémáknak eddigi 10%-a helyett ezentúl 14—15%-uk fogja az intézeteket megtölteni, és ugyanannyi fogja hirdetni, hogy a cél elérésétől még nagyon-nagyon távol vagyunk. Éppen azért először meg kell teremteni a lehetőségét annak, hogy a kiejtési osztály vezetője növendékeivel sikeresen munkálkodhassék, őket minden hangnak és azok kapcsolatainak biztos, tudatos, könnyed és tiszta kiejtésére szoktassa és ez csak úgy lehetséges, ha több idő jut neki ahhoz, hogy egy egy növendékkel individualíter foglalkozzék; hogy pedig ugyanazon heti óraszám mellett egy-egy gyermekre több idő jusson, annak egyedüli feltétele a kisebb osztálylétszám. Minél kevesebb a növendék, annál nagyobb kilátás van jó eredményre. Azért mondjuk ki a *III. tételben*, hogy:

Az első (hangfejlesztő) osztály létszáma 8-nál több nem lehet.

IV.

De ha a miniszter úr elfogadja érvelésünket és óhajunkhoz képest leszállítja a létszámot az I. osztályban, akkor előreláthatólag még kevesebben lesznek a felsőbb osztályokban, mint eddig voltak.

Ha tehát 15-tel nem boldogulhatunk kevesebbet pedig ha felvesszünk, akkor a II. osztály létszáma a minimalisnál is már csekélyebb lesz: mit tegyünk, hogy a felső osztályokba is jussanak kellő számban növendékek? Leghelyesebb — szerény nézetem szerint — az az út, melyet a következő *IV. tételünk* jelöl meg:

Hogy a felsőbb osztályok kellő létszáma biztosíttassék: két ilyen I. osztály veendő fel.

V.

Az előző tételből önként következik és indokolásra nem szorul az V. tételünk:

A két I. osztálynak minden tekintetben kifogástalanul megfelelő növendékeiből alakíttassék egy II. osztály.

Ha ez öt tételt elfogadjuk és a gyakorlatban keresztül visszük; biztosan számíthatunk arra, hogy népes és jól előkészített II. osztályt kapunk; valamennyi gyermek jól lévén előkészítve, sohasem lesz szükség arra — és nem is szabad lennie — hogy felsőbb osztályban valamely növendéket elbuktassunk. Ennek következtében *az egész osztály együtt marad, együtt halad* és az elért eredmény sokszorosán fölér azzal a több áldozattal, a mibe a parallel I. osztály fenntartása kerül. *Kivételképpen* akad ma egy jól beszélő siket, *akkor*: — valamennyinek jól **kell** beszélnie. **Jól beszélő gyermekekből álló telt osztály** az a kettős cél, mely e tételek összeállításakor szemeim előtt levettem s ahol azokat kellő figyelembe nem vesszük, ott a siketnémák beszédbeli kiképzése csak jámbor ohaj marad.

Wentsel József.

Néhány szó a rajzoktatásról.

Anélkül, hogy polemiába akarnék bocsátkozni *Watzke* Rudolf tisztelt kartársammal, kinek cikke kezembe adja a tollat, szükségesnek tartom már az „audiatur et altera pars“ elvénél fogva is jelen cikkemben a siketnémák rajzoktatásával foglalkozni.

A tantervnek a rajzoktatásra vonatkozó részében határozottan van szó a mértanról is, és pedig nézetem szerint oly terjedelemben, mely az ipari pályára lépő növendékek gyakorlati igényeinek teljesen megfelel.

Igaz ugyan, hogy ez nem elméleti mértan, hanem elemi constructiv geometria, de azt hiszem, hogy éppen ebben rejlik a tantervnek gyakorlati értéke.

A siketnéma gyermeket hiába kinoznók elméleti meghatározásokkal, neki csak a névre, jobban mondva az elnevezésre van szüksége, a jelentést megérti, mihelyt kellő számú példán bemutatjuk neki azt, amire éppen meg akarjuk tanítani.

Csak néhány vonalat kell a táblára rajzolni s ehhez azután a „vonal“ nevet felírni s elmondani, s a gyermek hamarosan tisztában lesz ezen mértani elemmel.

Az egyenes vonalat a ceruzán, tábla-, könyv- vagy vonalzó szélén mutathatjuk be s ha ezután le is rajzolhatjuk, a gyermek többé soha sem fogja összetéveszteni a görbével.

Hogy e munka nehézséggel járna, vagy ha erre a rajzórak alatt nem jutna kellő idő, azt nem tapasztaltam, s ami a kiejtési nehézségeket illeti, ezeken könnyen segít az osztálytanár, ki a növendékek szótárába gyűjtött szavakat amúgy is számon kéri s alkalmi beszélgetések kapcsán ezeket is belevonja a tanítás körébe.

Előnyösnek tartom azt, hogy a mértani alapismeretek legszükségesebbjeinek elsajátítása a rajzórak keretén belül kell hogy megtörténjék. Hiszen ez úton válik igazán gyakorlativá a tanítás, a növendék csak azt tanulja, amire leendő életpályáján esetleg szüksége lehet, époly alakban mely egyenesen a gyakorlati tevékenységre, az önnálló munkálkodásra, a szerkesztésre ösztönzi. Az egyes mértani alapelemek nevét tudja, s ez elegendő arra, hogy az ipari pályán továbbképezhesse magát. Azt már határozottan elítélném, ha egyes ipari szakokra való tekintettel válogatnák meg a feldolgozandó tananyagot; ez csak oly specialis esetekben volna indokolt, ha egy-egy növendéknek már eleve ismeretes jövőbeli szakmájához tartozó egy-két tárgy konstruktiv megoldását tűznők ki feladatúl.

Nem tartom szerencsésnek azt a kapcsolatot, mely a siketnémák szabadkézi- és mértani rajzi oktatása között ma fennáll.

Amikor ugyanis a második osztályos növendék úgy tanul szabadkézi rajzot, hogy mértani elemeket és idomokat rajzol, majd a mértani ékítmény számára eszközök segítségével készít hálózatot, akkor a szabadkézi rajzból csak a cím marad meg, a lényeg pedig — sok gyermekre nézve örökre — elveszett. Ha szabadkézi és mértani rajzot akarunk tanítani, akkor e kettőt el kell egymástól

határozottan választani s ez előbbinél másnak, mint az írónak használatát nem szabad megengednünk. Természetes, hogy ez esetben a mértani ékítmények kiszorúlnak e helyről, mert geometriai pontosságot nem követelhetünk attól, ki rajzait tisztán szabadkézzel készíti el; — de úgy a szabadkézi, mint a mértani rajzoktatás sokkal jobban használhatja így ki a maga céljainak megfelelő specialis eszközöket, mint ha az egyik a szabad kézmozgást, a másik meg a pontosságot igyekszik kölcsönösen csorbítani.

Ami végül azt a kapcsolatot illeti, mely az egyes tanítási tárgyak, de különösen a rajz és kézimunka meg slöjd között létesíthető, — én azt föltétlenül célszerűnek és szükségesnek tartom.

Egy-két példát hozok fel nézetem támogatására:

Ha egy leánynövendék valamely díszítményt rajzol, mely a kézimunkához mintául szolgálhat, akkor rajza föltétlenül nyer értékben, sőt csak az esetben jelent számára valamit, ha annak gyakorlati alkalmazhatóságáról ad oculos és saját munkája révén nyer meggyőződést. Nem szükséges, hogy ez minden rajznál vagy vice-versa minen kézimunka-darabbal megtörténjék, elég, ha egy-két esetben megmutatjuk a növendéknek, hogy mi az ő munkájának gyakorlati értéke, a többenél ezt már ő maga is ki fogja találni.

A slöjdnél viszont nagyon hasznos, ha a növendék pl. egy kockának (papír) vagy egy hengernek (agyag) mintáját elkészíti, még mielőtt az illető testeket megrajzolta volna, mert ezáltal azoknak szerkezetével, egész alakjával behatóan megismerkedik s így a rajznál ezen tapasztalati ismeretek segélyével könnyebben fog tájékozódhatni; — a valót a látszattól, a tárgyat annak képétől meg fogja különböztetni s a különböző nézetek szerkesztésénél bizony tapogatódzás helyett a biztos tudás fogja vezérelni.*

Időm rövidsége miatt ezúttal csak ily röviden reflektálok ama kérdésekre, melyek mindenesetre megérdemlik, hogy mások hozzájárulása révén is tisztáztassanak. Most a tantervnek küszöbön álló revíziója előtt mindenesetre érdemes e kérdést alaposan és behatóan megvitatni.

Kaposvár, 1902. július hó.

Mihalik Gyula.

A gyengetehetségűek iskolájának szervezete.

Frentzel F. után írta *V. Zs.*

A vallás- és közoktatásügyi kormány az utóbbi időben feltűnő gondosságot fordít a gyógypaedagogiai oktatásügyre. Ha csak mintául is, felállít egy-egy intézményt, dacára annak, hogy pl. a gyengetehetségűek oktatása a népoktatásról gondoskodó hatóságnak volna

* Jegyzet. A rajz és a siketnémák tárgyi oktatása között létesíthető kapcsolatról e helyütt nem szólok, — ezt már más alkalommal s más helyen fejtettem ki részletesebben.

törvényszerinti kötelessége. Ily minta-iskola legyen az a gyenge-tehetségűek iskolája is, melyet néhány évvel ezelőtt létesített a köz-oktatásügyi kormány a jobb- és balparton. Ez iskolák szervezetét illetőleg sok nézetet hallottunk már. Lapunk is foglalkozott egy utóbbi alkalommal velük, de oly szakszerű véleményt, melyet évek hosszú során át szerzett tapasztalatok és a gyakorlat próbatüze szentesített volna, még nem igen hallottunk. Azért látom jónak Frentzel F.-nek -- ki a gyenge-tehetségűek oktatása terén tekintély -- nézeteit a magyar szakférfiakkal megismertetni. Hozzá járul e dolgozat — talán — az eszmék tisztázásához, a mi az intézmény felvirágoztatása szempontjából kívánatos volna.

Frentzel ez iskolákat kiségitő iskolának nevezi. Így nevezik őket egész Németországban. Hogy ez az elnevezés-e a helyes, vagy pedig a mienk? azt vita tárgyává tenni meddő dolognak tartanám. Mindenesetre sokkal enyhébb és humánusabb elnevezés a németeké a szülő és a gyermek szempontjából és ezért egyelőre én is ez elnevezést fogadom el és használom a következőkben.

I. A kiségitő iskolák fejlődése.

A szellemileg gyengén fejlett gyermekekről való gondoskodás még csak a 19. században kezdte a társadalom feladatát képezni. A múltban azt a nézetet vallották, hogy nem érdemes e szegényekre külön gondot fordítani, holott a könyörületre és keresztényi szeretetre senki jobban rá nem szorult, mint éppen a mindenkitől eltaszított szerencsétlen gyenge-tehetségű. Fering — egy orvos — volt egyike a legelsőeknek, ki érdekükben szót emelt az 1821. évben, „Physische Heilkunde“ című művében így írva róluk: „Kívánatos volna, hogy nagy városokban, hol a hülye és gyenge-tehetségű gyermekek száma rendszerint nagy, külön tanintézeteket állítsanak számukra épűgy, mint a siketnémák és vakok számára“.

1828-ban létesített *Guggenmoos* salzburgi tanító egy kis intézetet gyengeelműjűek számára, mely körülbelül 1835-ig állott fenn, később azonban pártolás hiányában megszűnt. A harmincas években *Ferras*, *Séguin* és *Voisin* — mindhárom orvos — járultak nagyban hozzá a gyengeelműjűek oktatásának megteremtéséhez. Egy *Haldenwang* nevű wildenbergi pap is már 1835-ben létesített egy kis intézetet, melyből 1847-ben a még ma is fennálló marienburgi intézet fejlődött ki.

Elismerték ugyan ez időben ez iskolák létjogosultságát, de csak szűk térre szorítkozott ez; az általános érdeklődés hiányzott még. Ezt az érdeklődést *Guggenbühl* dr. abendbergi vállalkozása keltette fel 1841-ben.

Dr. *Guggenbühl* fiatal orvos volt *Matt*-ban, Glarus Kantonjában. Egy ízben azt látta, hogy egy hülye a „Mi Atyánk“-ot imádkozva, térdel egy kereszt előtt. Ebből e következtetést vont le: „A ki ezt megtanúlhatta, képes kell hogy legyen más dolognak a felfogására is“. Kezdett a hülyék iránt érdeklődni, megfigyelt sok

hülyét, érintkezésbe lépett neves tanférfiakkal, kiknek véleményét kikérte. És miután elhatározta magában, hogy életét a gyengeelméjűek gyógyításának és nevelésének szenteli, közrebocsájtotta Malten „Weltkunde“-jában ismeretes felhívását, melyben a kretinismus leküzdésére hívja fel a társadalmat. Felhívását e szavakkal kezdi: „A Svaicz-Rousseau lelkesítő példája óta — Pestalozzi és Fellenberg által oly felséges szolgálatokat tett az emberiségnek, hogy a *Neuhof* szikra, mint most a Hofwyl-i a világegyetem fáklyájává lett“. „Ideje tehát, hogy ez országban tegyünk valamit azon szerencsétlen emberekért, kiket a sors kretinismussal sújtott“. A felhívás élénk visszhangra talált és sok, tekintélyes adomány folyt be minden országból. Már 1841-ben nyithattak Abendbergen — Interlaken mellett — egy gyógyintézetet kretinek számára. Ez volt tehát az első gyógypaedagogiai vállalkozás, mely gyengeelméjűek oktatását tűzte ki feladatául. Az intézet vezetését Guggenbühlre bízták.

E vállalkozással az érdeklődés a lelki szegények iránt és azok ápolása, nevelése és képzése iránt fel volt keltve. Orvosok, papok, tanítók és emberbarátok egész Európából, sőt Amerikából is jártak az Abendbergre, hogy ott tanuljanak. Különböző államok kormányai megszámláltatták a gyengeelméjűeket és sok helyen létesítettek intézeteket fiatalok számára. Németország egyik legelső ilyenmű intézetét *Kern* alapította *Möckern*-ben 1842-ben. Poroszországban 1845-ben létesült az első intézet Schreiberhauban az Óriás-hegységben. Ez intézetek még ma is léteznek. Ez időtől fogva folyvást szaporodtak az intézetek, sőt még a jelenben is új meg új intézetek létesülnek. Jelenleg Németországban mintegy 70 intézet áll fenn. Legtöbbje nyilvános jótékonyági intézmény, de van közöttük számos magán, állami és egyetlen városi, a daldorfi intézet, a melynek fenntartója Berlin város.

Hogy a nagy társadalom érdeklődése a hülyék nevelése és tanítása iránt felébredt, kétségtelenül Guggenbühl dr. érdeme. Azonban oly szert, melylyel — mint a hogy dicsekedett — a hülyeséget gyógyítani és ennek következtében e szerencsétlenekből egészséges embereket teremteni lehet, nem talált fel. De e hamis ígéretekkel képes volt a világot hosszú időn át lóvá tenni. Innen a Németországban képzett és a megtévesztést kifejező szó: Guggenbühlerei, a mi magyarul annyit tesz, mint svindli. Guggenbühl elkövetett visszaéléseivel nagy mértékben megkárosította szerencsétlen védenecit és ártott az egész ügynök.

Manapság letettek már arról a szándékról, hogy a hülyeséget gyógyítsák. „A hülyeség gyógyítását remélni, illúzió és azt hirdetni sarlatánia volna“. Ezért teljesen hülye- és képezhetetlen gyengeelméjűek számára tan- és nevelő-intézeteket állítani nem is lehet. Ezek számára ápolóintézetek és menedékhelyek valók.

Másképpen van a dolog az olyan gyengeelméjűeket illetőleg, kiknél oly csekély lelkiéletet tudunk még felfedezni, melyből felfogási és figyelési képességre tudunk következtetni. Ezeknél a meglevő lelkiélet felhasználásával „a szellemi, sensorius és motorius“

kiképzés olyformán elérhető, a nélkül, hogy a hülyeségét jellemző minden symptoma ki legyen irtva, melynek legfőbb és legideálisabb célja csakis az lehet, hogy az életben egy kis önállóságra, egy néhány erkölcsi fogalomra és irányra tegyen szert és a gyakorlati életben való alkalmazhatósága ki ne legyen zárva. Nagyjában csak egy kis javulásról, mentésről lehet szó, a mely azonban a hülyére és környezetére nagy könnyebülést jelent. Minél korábban kerül a gyermek szakszerű kezelés alá, annál hathatósabb lesz kiképzése.

Ha a gyengeelméjű előrehaladott korban kerül kezelés alá, akkor a soká parlagon hevert csekély lelkiélet még nehezebben hozható működésbe. A gyengeelméjű gyermekek képzése szakszerű kezelést igényel. Ezért szükséges, hogy számukra kellő számú nevelő-intézet létesüljön. A mennyire ismeretes, az intézetek jelenlegi berendezése minden tekintetben megfelel a modern követelményeknek és így azt a reményt nyújtják, hogy a reájuk bízott növendékeket racionális nevelésben és bánásmódban részesítik. A hülyék képzési ügyének fejlődése még nincs befejezve; a társadalomnak e téren még igen fontos, széleskörű teendője van. Oly kérdéseket kell még megoldania, melyek „philantropiai, paedagogiai és psychiatria jelentőségük mellett még bizonyos érdeklődést érdemelnek nemzetgazdasági szempontból“ is.

Idővel kitűnt, hogy a gyengeelméjűek intézeteibe nem helyezhető el minden gyermek. Ez iskolák csak a gyermekek egy részének voltak hasznára, míg a gyengetehetségű gyermekek továbbra is a népiskolának váltak terhére. Rájöttek arra is, hogy az ily gyermekeken külön osztályokban külön tanítás útján segíthető csak.

Ezek *Kern* dr.-nak, a németországi legelső hülyék intézeteinek megalapítójának köszönik létezésüket. 1863. Leipzigben a „Paedagogiai társaságban“ előadást tartott a gyengetehetségű gyermekek nevelése- és ápolásáról, melyben azon óhajának adott kifejezést, hogy oly tanulók számára, kik a népiskola többi tanulóival nem tudnak lépést tartani, külön gyengetehetségűek számára alapított iskolákban taníttassanak. Nem sokkal később megjelent *Stötzner* dresdeni siketnéma intézeti tanártól egy kis broszúra: „Iskolák gyengetehetségű gyermekek számára; létesítésük első tervezete, Leipzig 1865.“ címen *Kern* dr. buzgólkodása folytán 1865-ben létesült egy egyesület, melynek célja a hülyék- és gyengelméjűek oktatásügyének előmozdítása. Ez ősszel tartotta első gyűlését Hannoverben. Itt fejtette ki *Stötzner* nézeteit a gyengetehetségűek nevelését illetőleg és a tanácskozás eredményeként a következő tételt fogadták el: „Minden nagyobb városban alapítsanak iskolákat gyengetehetségűek számára, hogy ezek — kik később legnagyobb részt a községek terhére esnek — arra való egyének és tanítás által a társadalom hasznos tagjaivá neveltessenek“. Dresdenben már 1867-ben nyitották meg az első ilyenmű iskolát és nem sokára több is követte ezt. Dresdent illeti tehát a dicsőség az úttörő munkáért, mert *Stötzner* ösztönzésére megteremtette Németország legelső iskoláját gyengetehetségű gyermekek számára.

Sok helyt ellenzőkre talált az eszmé, mert nem vártak tőle számbavehető eredményt. Sőt tekintélyes paedagogusok újabb paedagogiai sportnak csúfolták e törekvést. A század utolsó negyedében azonban több nagy város létesített vagy külön iskolákat vagy egyes osztályokat, melyek mindinkább fejlődnek és nyilvánvalóvá tették, hogy hiányt pótolnak. Jelenleg Németországban 100 kiegészítő iskola létezik. Ezeknek fele Poroszországra esik. Hogy ez iskolák még a fejlődés korát élik és még sok javításra szorúlnak, az magától értetődik. Rövid fennállásuk alatt még nem vonhatták le a kellő tapasztalatokat. A gyengetehetségűek iskolaügyének fejlesztése céljából egyesület alakult, mely 1903-ban tartja majd negyedi összejövetelét.

Németországból indult ki a gyengetehetségűek iskoláztatásának mozgalma, a külföld — lassan bár — de követte és így ma már Anglia, Dánia, Belgium, Holland, Svájc, Ausztria, Magyarország stb. létesítettek ily iskolákat. Ez elnevezés: „Kiegészítő iskola“ meghonosodott. Azt jelenti, hogy segítséget akar hozni a gyenge gyermeknek, a családnak, a népiskolának és az egész népnek.

Más helyeken még segítő-osztály, mellék-osztály, különleges osztály (Spezialklasse), különleges iskola (Specialschule) stb. névvel jelölik őket.

(Folyt. köv.)

A váci siketnéma-intézet jubileuma.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter a siketnémák váci országos intézete fennállásának emlékünnepe — tekintettel az október hó folyamán tartandó egyéb ünnepélyekre, — október hó 19.-ére tűzte ki.

Az ünnepély részletes hivatalos programját a következőleg állapítja meg:

Október hó 19.-én reggel 9 órakor hálaadó isten-tisztelet, a fehérek főtéri templomában.

10 órakor az ünnepély megnyitása az intézet új dísztermében. Ezt követi: Ferenc király, — majd Cházár András szobrának leleplezése, mely alkalommal az esetleges vidéki küldöttségek is le róhatják tiszteletük adóját. Végül a siketnémák kiállításának megnyitása.

Ezzel a hivatalos ünnepély befejezést nyer.

Az intézeti tantestület részéről eszközendő meghívások, — valamint ugyanennek az ünnepélyt megelőző napon tervezett díszülése, — továbbá a siketnéma int. tan. orsz. egyesületének, — majd a siketnémák egyesülete közgyűléseinek megtartása, s az ezzel kapcsolatos előünnepségek ellen, nincs észrevétele.

Az ünnepélyt követő napon Visegrádra és Jolsvára tervezett kirándulások nem képezik a hivatalos program pontjait.

A Cházár-féle emléktábla leleplezési programját, az illető helyi hatósággal, a váci ünnepségtől függetlenül állapítsa meg az igazgatóság.

E hivatalos programmal kapcsolatban örömmel adjuk hírül, hogy úgy az ország intézetei, valamint a siketnémák is igen szép számu és mennyiségű, valamint minőségű tárggyal vesznek részt a kiállításon és remélhető, hogy szeptember közepe tájáig, a be- küldés határidejéig, még több értékes tárggyal fog a gyűjtemény szaporodni.

Szakirodalmi szemle.

I.

A „*Blätter für Taubstummenbildungswesen*“ f. é. május hó 15.-ki száma a közép-németországi siketnéma-intézeti tanároknak április hóban Halberstadtban tartott V. közgyűléséről referál első sorban.

Az adminisztratív ügyek elintézése után *Rönig K.* kartárs értekezett „A történettanítás ethikai értékéről és annak anyagának megválasztásáról a siketnéma-intézetben“ című témáról.

Előadó fejtegetései révén a következő vezérelveket vonta le:

I. A történelem tekintet nélkül individuális és alárendelt céljaira, általános emberiségi érdekű és különös fontosságú a szív és ész fejlesztése szempontjából.

II. A történelem, a tudomány legtöbb ágának, a társadalom minden rétegének nyújt előnyöket azáltal, hogy mindenkinek, ki tanulni és nemesedni akar, beható tanulságokat, követendő és elrettendő példákat nyújt.

Ezért feladata a történelem-tanításnak 1. megismertetése azon fajnak melyet szeretünk, védelmeznünk; a hozzátartozandóság érzésének felkeltése hazánk iránt; 2. levonása azon észbeli, jogbeli és erkölcsbeli tanulságoknak, melyeket a történelem nyújt és 3. felkeltése, illetve felelevenítése a hazaszeretetnek és a szabadság érzetének. Miután előadó a történelem-tanításnak nagy fontosságát kifejtette, kimutatta különös fontosságát a siketnémákra is, rámutatván egyszersmind azon anyagra, melyre nekik leginkább szükségük van.

A gyűlés nagyjában hozzájárult az előadó fejtegetéseihez, csupán az anyag sokasága ellen emelt kifogást.

A gyűlés végén a jövő gyűlés helyéül Hallet jelölték meg, megválasztván egyúttal elnökül az intézet érdemes igazgatóját *Franke* Karl.

II.

Az ausztriai siketnéma-intézeti tanárok első közgyűléséről referál *[L. Sch.]*-sel jelzett cikk.

A jelentés szerint 80, a tartomány minden részéből összesereglett szaktanáron kívül a kormány és városi hatóság képviselői, és számos orvos vett részt a gyűlésen. A kölcsönös üdvözlések után *Pipetz* úr, a gráci orsz. intézet tanára tartotta meg „Az osztrák siketnéma-oktatásügy jelen állapota“ című értekezését.

A részletes és nagyérdemű értekezés nagy tetszéssel találkozott és a gyűlés egyhangulag fogadta el előadónak következő határozati javaslatát:

„Az ausztriai siketnéma-intézeti tanárok, Bécsben tartott első közgyűlésükön, érett megfontolás után annak a nézetüknek adnak kifejezést, hogy a következő javaslatok végrehajtása tetemesen hozzájárulna az ausztriai siketnéma-oktatásügy fejlesztéséhez:

1. Szerveztessék a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumban külön szakosztály a siketnéma-oktatásügy (esetleg gyógypaed. ügy) részére és ennek vezetése szakférfiura bizassék.

2. Állíttassék minden tartományban annyi siketnéma-intézet, a mennyi az összes tanköteles koru siketnémák befogadására elegendő. Már fennálló intézetek, melyek anyagi források hiányában nem megfelelőek, közsegélyben részesítendők.

3. Teremtessék az egyes intézetek közt a tanulók felvétele valamint a tanszemélyzet átlépése szempontjából kölcsönösség.

4. Szerveztessék államköltségen tanárképző-intézet, melynek a cs. kir. bécsi intézet legyen a gyakorló iskolája. Utóbbi szintén az állam költségén tartassék fenn.

5. Rendeltessék el a tanköteles korban levő siketnémák hivatalos megszámlálása.

6. Minden harmadik évben hívassék egybe hivatalosan tanárgyűlés, melynek költségét az állam viselje.

A kifejlődött vita folyamán *Seitz* országgyűlési képviselő biztosította a gyűlést, hogy ő és pártja minden lehetőt követnek majd el, hogy a siketnémák oktatásügyét előbbre vigyék.

A gyűlés második pontját *Kraft*, a döblingi intézet igazgatójának „A siketnémák tankötelezettsége“ című előadása képezte. Fejtegetéseinek rövid kivonata a következő:

1. Százéves tapasztalat szerint; a siketnéma fizikai és pszichikai képességeinek megfelelő tanítás és nevelés által a társadalom hasznos tagjává nevelhető.

2. Ennek következtében kötelessége a társadalomnak, a siketnémák — az érzékű ifjúságáéhoz hasonló — nevelésben részesíteni.

3. Ily nevelést és oktatást csak ügyes, a különleges szakmára elméletileg és gyakorlatilag egyaránt alaposan kiképzett tanárok képesek nyújtani. Az eddig alkalmazott segítő-eszközök — mint pl. a népiskolába való bejárás, néhány heti, órai tanítás hozzá nem értő emberek által, a mint a tapasztalat — sajnos, a jobb sorsra érdemes ügy kárára — mutatta, nem váltak be.

4. Ausztriában eddig még igen kevés intézet áll fenn. Gondoskodni kell a kellő számú intézet felállításáról. Ezek fenntartásáról a többi iskolát fenntartó hatóságnak kell gondoskodnia. A közjótékonyaságra nem szabad különös módon számítani.

5. Kötelessége az államnak a siketnémák kötelező iskoláztatását kimondani. A mostani rendelkezések szerint a szülő nem kötelezhető, gyermekét hazájától távolabb eső intézetbe járatni.

6. A felvételi kor az érzékű gyermek korához hasonlólag állapítandó meg. Ezáltal a tanításra zavarólag ható óriási korkülönbség magától elesnék.

7. A szülők jogaiba való ily nagymérvű beleavatkozás csak a következő feltételek alatt volna keresztülvihető.

A) A szülőkre nem szabad nagy terheket róni. Jómódu szülőktől sem szabad tehát több ellátási díjat szedni, mint a mennyibe a gyermek otthon,

a családban kerülne. Szegény szülők gyermekei természetesen ingyen látandók el.

B) A növendékek jó kiképzésére biztosító feltételeket kell szabni. E feltételek:

a) A képzési idő az összes intézetekben legalább 8 évben állapítandó meg (kívánatos volna 9 év.).

b) A tanárok alapos kiképzéséről az állam gondoskodik.

c) Egységesség teremtendő a tanítási módszert és tantervet illetően.

d) Szak-, tankönyvek és eszközök az állam költségén irándók meg.

e) E reformtervek és hasonló intézkedések keresztülvitele, valamint az intézetek taneredményének felülvizsgálására szakképzett közegek küldendők ki.

A következő cikkben *Monhaupt*-Halle a. S. följegyzéseket közöl Hill-től a siketnéma-intézeteknek a tanítóképzőkkel való összekapcsolására vonatkozólag. Hill tudvalóval nagy híve volt e kapcsolatnak. Erre vonatkozó följegyzései közül különösen figyelemre méltók a következők: „A milyen a befolyása az anyának leányára, ép olyan a tanítóképző a siketnéma-intézetre.“ A „Der Gegenwärtige Zustand des Taubstummen-Bildungswesens in Deutschland“ című művében 1866-ban erősen tiltakozik a két intézet közti kapocs megszüntetése ellen, „mivel semmi ok sem forog fenn e viszony felbontására.“ Annál feltünőbbek élete végén tett erre vonatkozó nyilatkozatai. Azt írja ekkor: „Érzem, tudom, hogy már csak árnyéka vagyok önmagamnak. Volt idő, mikor mindazok, a kik ismertek, férfias alakot, hajthatatlan önbizalmat és következetességet tulajdonítottak nekem. Ez most mind oda van! Az öregség megtört, kimerített. Igen, a kor érvényesíti hatalmát; de nem ez az egyedüli és kizárólagos oka annak, hogy megtörtem, elkedvetlenedtem, elgyengültem. Érzem, idők múltán nyilvánvaló lett előttem, hogy hivatali helyzetem, viszonyom feljebbvalóimhoz: a képző igazgatójához és dr. iskolatanácsos, főfelügyelőhöz volt az, mely megőrült; rágódott lelkesen, fosztott meg munkakedvemtől, semmisítette meg erőmet. Egész életem folytonos harc volt: először harcoltam magammal és hivatásom — melyre kényszerítettek — ellen táplált ellenszenvvel, aztán H. igazgató ellen, ki hatalmaskodásában senkit maga mellett önállóan érvényesülni nem tűrt, hanem csak azt tűrte, hogy mindenki közege lehessen, minden az ő akarata szerint történjék.“ Így panaszkodik tovább hallhatatlan nagymesterünk a képző-intézet igazgatójához való viszonya miatt.

A június 1-jei szám *Bromer* Rudolf weissenfelsi kollegától hoz nagy terjedelmű tudományos alapon nyugvó dolgozatot „A siketnéma hallási maradványainak értékesítéséről.“

Miután rámutat a múltban folyt és a jelenben a hallási gyakorlatokat illetően folyó mozgalmakra. levonja a weissenfelsi intézetben alkalmazott hallási gyakorlatokból az előző vizsgálatnál és a gyakorlatozás folyamán foganatosítandó eljárást.

Cikkezőnek az a meggyőződése, hogy a hallási maradvánnyal bíró növendékek nem taníthatók a teljesen siketekkel együtt. Kombinált tanterv vagy keresztülvihetetlen, vagy pedig monstrum. Azért vagy külön osztályok, vagy külön intézetek állítandók a hallási maradvánnyal rendelkező növendékek számára.

Hazai hírek.

Kérjük lapunk t. előfizetőit, hogy előfizetési díjaikat valamint hátralékaikat f. évi szeptember hó 1.-ig beküldeni sziveskedjenek annál is inkább, mivel ezen határidő után postamegbizás útján fogjuk a díjakat beszedni, a mi az előfizető terhére 60 fillér költséget okoz.

Teljes tisztelettel

a kiadóhivatal

VIII. József-körút 9. sz.

Figyelmeztetés. Augusztus 1-én a lap szerkesztősége és kiadóhivatala lakást változtatott. Ennek folytán figyelmeztetjük t. munkatársainkat és előfizetőinket, hogy a lap szellemi részét illető közlemények ezután VIII. ker. Kerepesi-út 47. III. 40.; reklamációk és előfizetési díjak pedig VIII. József-körút 9. szám alá *Fritz Ármin* ürhöz küldendők.

Kinevezések. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter *Káplán* Gyulát, *Kelemen* Ignácot, *Ellenbach* Mátyást és *Caprariu* Györgyöt valamennyi a képezhető hülyék és gyengeelméjűek orsz. intézetében a X. fizetési osztály 3. fokozatába, *Klúg* Pétert a IX. fizetési oszt. 3-ik, *Török* Gyulát a X. fizetési oszt. 3-ik, *Medgyesi* Jánost a XI. fizetési oszt. 2-ik, *Ehling* Jakabot, *Horváth* Pált, *Kleitsch* Jánost és *Kondra* Mihályt a XI. fizetési oszt. 3-ik fokozatába nevezte ki.

Elöléptetések. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter *Zádor* Endrét a siketnémák váci intézetének tanárát a X. fizetési oszt. 1-ső, *Bihari* Károlyt u. o. a X. fizetési oszt. 2-ik, *Deschenszky Józsefet* u. o. a XI. fizetési oszt. 1-ső és *Szabady* Gézát a siketnémák budapesti intézete tanárát a XI. fizetési osztály 2-ik fokozatába léptette.

Felhívás. Az új iskolai év kezdete előtt felhívjuk az intézeti igazgatók és a kartársak szives figyelmét *Németh László* és *Váradi Zsigmond* ABC- és Olvasókönyvére, mely *Fritz Ármin* könyvnyomdájában megrendelhető. Ára kötve 80 fillér.

Költözködő intézetek. Több ízben hirt adtunk arról, hogy a váci és budapesti intézetek új hajlékokat kapnak. Az intézetek már teljesen elkészültek s átadhatók rendeltetésüknek. A budapesti intézet már át is költözött új díszes hajlékába, VIII. ker. Mosonyi-utca 8. szám alá. Az intézet díszes palotaszzerű, 2- illetve 3 emeletes épület, melyben a siketnémák iskolája, a gyengetehetségűek 3 osztálya ideiglenesen és a dadogók áll. tanfolyama is nyert hajlékot.

Képesítő vizsgálat. A dadogók és egyéb beszédhibában szenvedők oktatására képesítő áll. gyógytanfolyam képesítő vizsgáját, a miniszter rendeletére f. é. július hó 28.-án tartották meg. A vizsgáló bizottság tagjai voltak: dr. *Neményi* Imre min. osztálytanácsos, mint miniszteri biztos, *Együd* Lajos siketnéma intézeti igazgató-tanár, mint a szaktanács kiküldött paedagogus tagja, dr. *Sarbo* Arthur egyetemi m. tanár, mint a tanfolyam vezetője és *Váradi*

Zsigmond siketnéma-intézeti tanár, mint a tanfolyam vezetőjének segédje és a bizottság jegyzője. A képesítő vizsgálat elméleti része d. e. 8 órától 10-ig, gyakorlati része $\frac{1}{4}$ 11-től $\frac{1}{4}$ 1-ig tartott. A 13 hallgató közül 6 kitűnően, 7 pedig egyszerűen képesítettetett. Az eredmény kihirdetése után a miniszteri biztos igen szép beszédben buzdította a hallgatókat további munkálkodásra és a tanfolyam vezetőjének, a miniszter nevében elismerését fejezte ki azért a feláldozó, buzgó munkálkodásért, melyet e téren kifejt. Majd a hallgatók nevében az egyik megköszönte a miniszter jóakarátát és a tanfolyam vezetőjének fáradozását, ígérve az új tanítási ágnek minél szélesebb körben való propagálását. Ezzel a vizsga befejeződött.

Siketnéma gyilkosok. A napilapok szerint borzasztó eset történt Kistelken. Három siketnéma testvér két leány és egy fiú nyugodalmasan élt az apjuktól örököt birtokrészen, melytől lelketlen testvérük, *Kucsora* Mihály megakarta őket fosztani. Különféle praktikák útján sikerült neki birói végrehajtást nyerni. A midőn bűnös úton szerzett jogainak végrehajtása végett kiment a tanyára, hogy a testvérek birtokát erőszakkal elfoglalja, a siketnéma Lajos rátámadt és agyonverte. A gyilkosság elkövetése után a legény maga jelentkezett a hatóságnál és a csendőröket maga vezette a tett helyére, hol a két nőtestvér keserves könnyeket hullatott bátyjuk holtteste felett. A csendőrök letartóztatták mind a három testvért. Ez esetből is kiviláglik, mennyire sürgős a siketnémák jogvédelmének törvényileg való rendezése.

Külföldi hírek.

Schöntheil úr a londoni siketnéma-intézet nagyérdemű igazgatója volt növendékeinek szeretetéből életének egyik legszebb napját élvezhette 30 éves szolgálati jubileumának napján. Számos növendéke vette őt körül e nevezetes napon, hálairatot és ajándékot nyújtva át neki. Az ünneplők szónoka különösen a nekik nyújtott vallásoktatást köszönte meg mesterének sorstársai nevében, kik vele együtt ebből merítették erőt és vigaszt a sors nehéz csapásának elviselhetésére. Az igazgató könnyekig meghatva köszönte meg növendékeinek e szeretetteljes ragaszkodását. Munkájának egyik sikerét a tanítványok viselkedésében látja visszatükröződni. Schöntheil 1872-ben hivatott meg Bécsből Londonba. Egyik főérdeme abban áll, hogy megerősítette új honában az „Oral-Methodé“-t. A tanításban elért eredményei csahamar feltűntek és a „The Jews Deaf and Dumb Home“ Anglia siketnéma-oktatásának Mekkájává lett.

Kitüntetés. A német császár *Härtil*-nek a liegnitzi siketnéma-intézet nyugalomba vonult tanárának a IV. oszt. királyi koronarendet adományozta.

Halálozás. *Trauttmann* tanár, a híres fülgyógyász a berlini fülklinika vezetője múlt hó 5-én meghalt.

Új tanterv. A folyó év május havában kezdődő új iskolai évben a stettini és kösslini intézetek számára új tanterv lépett életbe. A tanterv 8 évi képzést követel és a beszédtanítást illetőleg a szabad szemléletű oktatás alapján áll. Olvasókönyvül az alsó fokon a Hill-Köbrich, a felső fokon a Walther-féle könyvet írja elő. A hit-tanítás a harmadik osztályban bibliai képek szemléletű leírásával kezdődik.

Siketnéma-intézet leányok számára. Bordeauxban külön intézetet létesítettek leányok számára. Az intézeti épület 1860—70 közt a régi intézet — melynek többek közt Abbé Sicard is igazgatója volt — helyén épült és Bordeaux egyik legszebb palotája. Az intézetben a képzési idő 8 éves. A tanítást „de Neveres“-rendi nővérek végzik. Elméleti oktatáson kívül, a varrásban, vasalásban és porcellán festésben nyernek kiképzést.

Szerkesztői üzenetek.

Mihalik Gyula rajztanár úrnak Kaposvár. Örömmel üdvözljük munkatársaink között. Reméljük, hogy ezután többször lesz szerencsénk.

Watske R. tanár úrnak Budapest. Szíves elnézésedet kérjük. A jövő számban okvetlen sorát ejtjük.

V. J. tanár úrnak N.-Komlós. Várjuk, várjuk, de hiába . . .

Wentzel József tanár úrnak N.-Beckerek. Köszönöm a szíves küldeményt. Mint látod, felhasználtam.

As új kollégáknak szíves üdvözlötünket küldjük a kinevezéshez.

K. P. Szegeď. Őszinte szívből jövő üdvözlötlet a kinevezéshez.

Gyakorlati Hangtan, különös tekintettel a siketnémák oktatására. Irta *Bihari Károly*, siketnéma-intézeti tanár Vácon. **Ara 2 korona.**

Kiejtési Gyakorlatok, siketnéma-intézetekben, „magyarosító elemi iskolákban, valamint a hebegők (selypítők) oktatásánál való használatra. Irta *Bihari Károly*. **Ara 20 fillér.** — Megrendelhetők a szerzőnél Vácon.

ABC- és olvasókönyv, a beszédtanítás szolgálatában a siketnémák iskoláinak I. osztályában. Irta *Németh László és Váradi Zsigmond.*

Tanterv és rövid módszeres utasítások az ev. ref. és az ág. h. ev. egyházakba tartozó siketnémák vallástanításához. Irta *Együd Lajos*. **Ara 50 fillér.** — Megrendelhető a szerzőknél és Fritz Ármin könyvnyomdásznál.